

Róbert Ölvecký

Nálezy hrotov kopijí/oštepov z doby bronzovej na Slovensku (Príspevok k výskytu zdobených kopijí)

Abstract:

Findings of the tips of the spears from the Bronze Age in Slovakia (Contribution to the occurrence of decorated spears)

The paper presents an insight in the issue of spears in Bronze Age in Slovakia. The spears are considered to be the first specialized weapons of old Bronze Age. There are created two big groups: adorned and unadorned spears, whereby the first one is in the principal point of our intentness. The aim was to show shape variability of spears. A special attention is paid to the typology based on the blade shape and spear profiling. It rests on recent famous publications. There was a poor interest to elaborate these finds in past because of its time intersection and its small mutual shape differences.

Keywords: Bronze Age, Slovakia, spears, typology, adorning

1 Úvod

Doba bronzová je obdobím, kedy sa v plnej miere využíva nová zliatina medi a cínu - bronz. Obyvateľstvo tejto doby veľmi skoro zistilo výhody tejto vzácnnej zliatiny. Jej dlhá trvácnosť, tvrdosť a pre skúsených kovolejárov pomerne ľahká spracovateľnosť, si čoskoro získala veľkú popularitu. Z bronzu sa začali vyrábať rôzne nástroje, šperky a zbra-

ne. Prvé zbrane z tohto novoobjaveného kovu sa objavujú už v staršej dobe bronzovej. Popri dýkach, sekerkách a neskôr aj mečoch sa postupne uplatňujú i bronzové kopije. Stretávame sa s nimi v hromadných nálezoch, hrobových uzavretých celkoch, sídliskových vrstvách, ale mnohé pochádzajú aj z ojedinelých nálezov. Kopije pravdepodobne patrili k základnej zbrani pechoty (pešiakov) od Grécka až po severnú Európu (KRISTI-ANSEN, Kristian, 1999, s. 177).

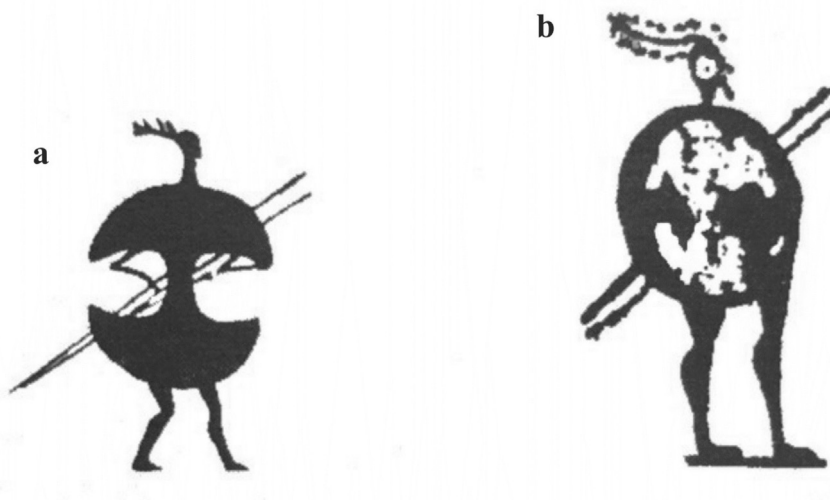
Cieľom štúdie je stručne oboznámiť čitateľa s tvarovou variabilitou kopijí/oštepov (ďalej len kopijí) na Slovensku¹. Vzhľadom na limitovaný rozsah príspevku sa nebudem podrobne venovať jednotlivým typom kopijí. Obmedzím sa predovšetkým na načrtnutie jednotlivých typov kopijí so zameraním sa na zdobené kopije.

Bádatelia často nerozlišujú medzi pojmami kopija a oštep a používajú ich bez uváženia. V rôznych prácach a štúdiách sa obe tieto označenia používajú s rovnakou frekvenciou. Dôvodom tohto nerozlišovania je pravdepodobne neexistencia jednotnej a striktnej definície týchto pojmov pre obdobie doby bronzovej. Existuje množstvo rôznych definícií. Kopije a oštepy sa považujú za prvé špecializované zbrane v staršej dobe bronzovej (KLEIN, Bohuš, MARSINA, Richard a Alexander RUTTKAY, 1993, s. 29). Obe zbrane sa začleňujú do aktívnych artefaktov výzbroje, keďže priamo spôsobujú vyradenie protivníka z bojovej činnosti (OŽĎÁNI, Ondrej, ZÁBOJNÍK, Jozef, NEVIZÁNSKY, Gabriel a Ivan KUZMA, 1992, s. 5). Pod označením kopija sa myslí zbraň s dlhším a ťažším hrotom, ktorá slúži v kontaktnom boji. Naproti tomu za oštep možno považovať artefakt s kratšou násadou a ľahším hrotom, ktorý sa používal predovšetkým ako vrhacia (dialková) zbraň (OŽĎÁNI, Ondrej, ZÁBOJNÍK, Jozef, NEVIZÁNSKY, Gabriel a Ivan KUZMA, 1992, s. 7). Tieto definície sa nedajú bez výhrady aplikovať na dobu bronzovú. Prípadne ešte všeobecnejšia definícia vychádza zo samotného praktického hľadiska, kedy oštep je v podstate kopija použitá ako vrhacia zbraň. Takmer každá kopija teda mohla byť použitá aj ako oštep a opačne. Pravdaže použitie kopije ako oštepu je limitované dĺžkou násadca. Pravdepodobne niektoré hroty majúce dĺžku predovšetkým do 20 cm spĺňali v dobe bronzovej obidve funkcie. Platí to na hroty jednoduchého tvaru, resp. hroty so zaobleným, prípadne kosoštvorcovým alebo trojuholníkovitým listom. Pri hrotoch, ktoré majú 20 a viac centimetrov, môžeme uvažovať o výlučnom využívaní ako kopije.

Archeologický výskyt kopije registrujeme v hroboch, depotoch, sídliskových objektoch, ale aj ako ojedinelé nálezy. Najväčší počet kopijí zo Slovenska (73 kusov) pochádza z ojedinelých nálezov, nájdených mimo sídliska alebo pohrebiska. Naopak najmenšia frekvencia výskytu kopijí je na sídliskách a pohrebiskách z doby bronzovej. V hroboch sa počas celej doby bronzovej vyskytujú kopije iba ojedinele. V prípade také-

1) Príspevok je výňatkem z magisterskej diplomovej práce obhájenej v roku 2010 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, pod vedením prof. PhDr. Jozefa Bátoru, DrSc.

hoto výskytu sú však poväčšine v pároch a patria do bojovníckej výbavy: jedna väčšia kopija, slúžiaca na boj z blízka a jeden menší, pravdepodobne už oštep, slúžiaci na vrhanie. Toto tvrdenie je demonštrované ilustrovanými scénami bojovníkov (obr. 1). Takýmto príkladom je hrob II z mohyly v Čake (TOČÍK, Anton a Jozef PAULÍK, 1960, s. 75, Tab. VIII:2,5), ďalej kopija a oštep zo Svätého Petra (predtým Dolný Peter), ktoré údajne tiež pochádzajú z hrobu (PAULÍK, Jozef, 1963, s. 314, obr. 44:1,2). Častejšie sa kopije nachádzajú v depotoch. Hroty sa vyskytujú v sprievode ďalších bronzových predmetov, často uložených v nádobe, ktoré pomáhajú citlivejšie zaradiť kopiju do daného obdobia. Skladba sprievodných kovových nálezov je dôležitá pre chronologické zaradenie, i keď nie je vždy dostačujúca. Nádoby, ktoré by mohli dopomôcť k presnejšiemu časovému a kultúrnemu určeniu, sa žiaľ mnohokrát nezachovali kvôli neodbornému vybratiu nálezov.

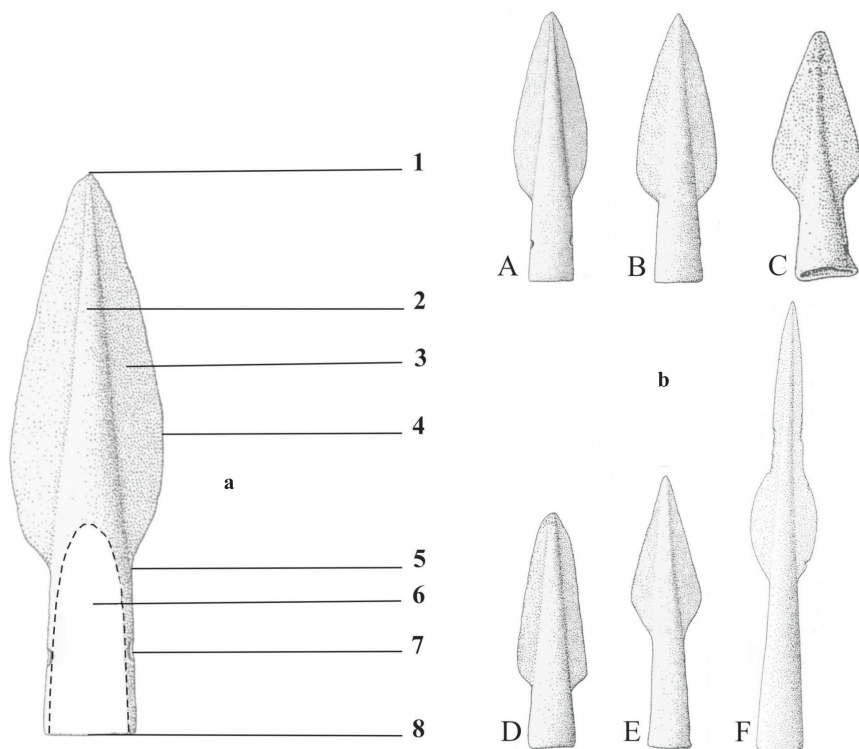

Obr. 1. a. mykénsky bojovník (z amfory), b. grécky bojovník (z krátera) (podľa KRISTIANSEN, Kristian, 1999, s. 180, Fig. 4:B,C)

Kopija ako aj oštep sa skladajú z dvoch hlavných častí: z listu a tuľajky (obr. 2a). Na liste sa nachádza ostrie, špička a stredové rebro, na ktoré nasadajú listy. Na tuľajke sa nachádza otvor na násadec a dierky na nity. Tuľajka vyúsťuje do stredového rebra. Tuľajka môže byť dutá po úroveň začiatku listu, ale v mnohých prípadoch sa dutá tuľajka ťahá cez stredové rebro až po špičku hrotu. List kopije môžeme podľa formy deliť na: vavrínovitú formu (obr. 2b, A), mandľovitú formu (obr. 2b, B), trojuholníkovitú formu (obr. 2b, C), lopatkovitú formu (obr. 2b, D), kosoštvorcovú formu (obr. 2b, E) a plameňovitú formu listu (obr. 2b, F).

Ďalšou súčasťou kopije je archeologicky ťažko postrehnuteľný drevený násadec, ktorý sa nasadzuje do tuľajky a je upevnený nitmi z dvoch strán. Na druhom konci násadca sa

pripevňovala päťka, ktorá je taktiež v archeologickom materiáli ťažko rozpoznateľná od iných predmetov (napr. záveskov). Ich výskyt je v celej Európe zriedkavý. Dierky na tuľajke nie sú vždy aplikované. Okrem nitov sú doklady aj o inom spôsobe upevnenia, ako je obtočenie drôtu, či lana okolo tuľajky a násadca, alebo nabitie klinu (dreveného, či kovového) medzi tuľajky a násadec. Tieto spôsoby upevnenia môžu byť kombinované.

Obr. 2. a. skladba kopije/oštepu: 1. špička, 2. stredové rebro, 3. list, 4. ostrie, 5. krčok, 6. tuľajka, 7. dierka na nit, 8. otvor na drevený násadec; b. A: vavrínovitá forma listu; B: mandľovitá forma listu; C: trojuholníkovitá forma listu; D: lopatkovitá forma listu; E: kosoštvorcová forma listu; F: plameňovitá forma listu

2 Prehľad dejín bádania

Už názov štúdie T. Badera „Kopije - zabudnutý druh nálezu“ nám prezrádza zjavne menší záujem zo strany bádateľov o spracovanie kopijí a oštepov z doby bronzovej (BADER,

Tibor, 2006, s. 247). Menovaný bádateľ vo svojej štúdií spracoval históriu bádania kopijí. Preto sa v tejto kapitole obmedzím iba na niektoré základné práce a štúdie.

Prvou prácou venujúcou sa čisto kopijam bola monografia G. Jacoba-Friese-
na, ktorá sa špecializovala na oblasť severného Nemecka a Škandinávie (JACOB-FRIE-
SEN, Gernot, 1967). Názov tejto práce môže byť pre čitateľa zavádzajúci. Autor používa
materiál nielen z Nemecka a Škandinávie, ale aj zo stredoeurópskeho priestoru. V kata-
lógu má mnoho nálezov z Čiech, Moravy, Maďarska a aj zo Slovenska.² Táto práca bola
odborníkmi akceptovaná a je doteraz používaná.

Ďalšie monografické spracovanie nálezov kopijí a oštepov bolo uskutočnené
v rámci „Prähistorische Bronzefunde“ , z Grécka R. A. J. Avilom (AVILA, Robert A.J.
1983), z Moravy J. Říhovským (ŘÍHOVSKÝ, Jiří, 1996) a teraz najnovšie v Poľsku zná-
mym bádateľom M. Gedlom (GEDL, Marek, 2009). V procese spracovávania sú nálezy
kopijí a oštepov z Rumunska (BADER, Tibor, 2006, 253).

Už J. Eisner vo svojej práci „Slovensko v pravěku“ nevynecháva kopije a oš-
tepy v rámci jednotlivých kultúr (EISNER, Jan, 1933). Jeho práca je použiteľná na aké-
koľvek obdobie v pravěku a rovnako to platí aj na dobu bronzovú. Mnohokrát sa snaží
datovať kopije a oštepy. Treba však povedať, že aj on venuje menšiu pozornosť týmto
artefaktom ako iným bronzovým predmetom.

Na Slovensku absentuje monografická práca, ba dokonca aj samostatná
štúdiá venujúca sa výhradne kopijam a oštepom z doby bronzovej na Slovensku. Kopijam
je venovaná menšia pozornosť v rámci štúdií a prác, ktoré sa venujú buď jednotlivým kul-
túram, alebo militáriám daných kultúr. Na Slovensku existujú dve typologické klasifikácie
kopijí. V rámci spracovania pilinskej kultúry na Slovensku V. Furmánek vypracoval jedno-
dúchu typológiu kopijí, kde nerozlišuje medzi kopijou a oštepom (FURMÁNEK, Václav,
1977, s. 270, 271). V. Furmánek navrhol nasledovnú typológiu pre oblasť pilinskej kultúry:
I – kopija so širokým okrúhlym listom (Ia – kopija s hladkou tuľajkou a neprofilovaným
(hladkým) listom, Ib – kopija s profilovanou tuľajkou a neprofilovaným (hladkým) listom,
Ic – kopija s profilovaným listom a hladkou tuľajkou); II – kopija s deltoídnym listom (IIa –
kopija s profilovanou tuľajkou, IIb – kopija s profilovaným listom); III – kopija s plameňovi-
tým listom (IIIa – kopija s neprofilovaným (hladkým) listom, IIIb – kopija s profilovaným
listom, IIIc – kopija s profilovaným listom a profilovanou tuľajkou).

Ďalej L. Veliačik vo svojej monografii zaoberajúcou sa lužickou kultúrou ve-
noval jednu kapitolu kopijam tejto kultúry, avšak tiež nerozlišuje medzi kopijami a oš-
tepmi (VELIAČIK, Ladislav, 1983, s. 43-45). L. Veliačik vytvoril nasledovnú typológiu,
ktorá je trochu jednoduchšia a menej prepracovaná ako typológia V. Furmánka: I – typ
dlhej a štíhlejšej formy; II - typ s bohato zdobeným listom; III – typ s rovným, hladkým lis-
tom a profilovanou tuľajkou (dve varianty); IV – typ kratšej formy bez profilácie listu

2) Zo Slovenska uvádza dva nálezy (Devín, Nitriansky Hrádok)

a tuľajky (dve varianty). Militáriam lužickej kultúry v Poľsku sa venoval J. Fogel, ktorý vo svojej štúdii zahrnul všetky zbrane lužickej kultúry z poriečia Odry a Visly (FOGEL, Jerzy, 1979). Vytvoril vlastnú typológiu kopijí, ktoré rozdelil do devätnástich typov (FOGEL, Jerzy, 1979, 88-110). Táto typológia je aplikovateľná na našu oblasť severného Slovenska. V nedávnej dobe zverejnila svoju štúdiu o militáriách lužickej kultúry M. Novotná (NOVOTNÁ, Mária, 2004). V rámci tejto štúdie sa pokúsila predložiť zjednodušenú schému typov kopijí prispôbenú skúmanému prostrediu, ktorá má poslúžiť na sprehľadnenie tvarovej skladby v lužickom prostredí.

3 Náčrt typológie

Pri tvorbe typológie (pozri Tab. I) som vychádzal z vynikajúcej práce J. Řihovského (1996), ktorý vypracoval zložitú typológiu založenú na profilácii a forme listu pre územie Moravy a z práce novo vypracovanej typológie M. Gedla (2009) pre územie Poľska.

Rozlíšil som dve veľké skupiny kopijí. Menšiu časť tvoria zdobené kopije a druhú, väčšiu, nezdobené kopije, ktoré ďalej delím na kategórie. Podľa profilácie listu a tuľajky kopije delíme na štyri základné kategórie, podobne ako J. Řihovský (ŘÍHOVSKÝ, Jíří, 1996, s. 7). Pod pojmom profilácia myslím nielen rebrá na tuľajke, či liste, ale aj hranenú tuľajku.

Prvá kategória (I): kopija s hladkou tuľajkou a hladkým listom; druhá kategória (II): kopija s profilovanou tuľajkou a hladkým listom; tretia kategória (III): kopija s hladkou tuľajkou a profilovaným listom; štvrtá kategória (IV): kopija s profilovanou tuľajkou a profilovaným listom; a napokon piata kategória (V): bližšie neurčiteľné kopije. Do piatej kategórie zaraďujem všetky neurčiteľné fragmenty kopijí, stratené a nedostatočne vypublikované hroty. Ďalej každú kategóriu, okrem poslednej, delím podľa formy listu hrotu kopije, podobne ako M. Gedl (GEDL, Marek, 2009): vavrínovitá forma listu (lorbeerblattförmig) (A), mandľovitá forma listu (mandelförmig) (B), trojuholníkovitá forma listu (dreieckiges Blatt) (C), lopatkovitá forma listu (spatelförmig) (D), kosoštvorcová (rhombisch) forma listu (E), plameňovitá forma listu (flammenförmig) (F) a napokon kopije bližšie neurčiteľného tvaru (H). Pod písmeno H zaraďujem kopije, ktoré boli síce nedostatočne vypublikované alebo sú stratené, ale podľa opisu viem exemplár zaradiť do konkrétnej kategórie I – IV.

Pod vavrínovitú formu listu začleňujem kopije, ktoré majú v strede zaoblený list, pripomínajúci list vavrínu. Pri mandľovitej forme listu sa zaoblenie nachádza v jej dolnej časti, pod ktorou už vybieha samotná tuľajka. Zvláštnou formou, ktorá sa veľmi nevyskytuje, sú lopatkovité stvárnenia listu. V tomto prípade ide list, ktorý má ostrie relatívne rovné bez ohnutia, resp. zaoblenia. Pod kosoštvorcovou formou myslíme taký tvar listu, ktorý je hranený a lom je viac-menej zasadený do stredu listu. Plameňovitou formou listu rozumieme hroty, ktoré sa zvyknú označovať i ako hroty s vykroje-

ným listom. Tieto typy hrotov majú list zväčša v strede dovnútra zaoblený, ktorý evokuje akoby plápolajúci plameň.

Napokon delím kopije, už zaradené do kategórií a foriem listu, do variantov a podvariantov. Varianty som vytvoril na základe dĺžky samotných exemplárov. Pod variant menších kopijí som začlenil všetky hroty do 15 cm vrátane a pod variant väčších kopijí všetky exempláre nad 15 cm. Podvarianty som vytváral v rámci variantov na základe šírky listu a dĺžky tuľajky.

4 Zdobené kopije

Zdobené kopije, počtom 22 zo šestnástich lokalít, zaberajú 11% z celkového počtu spracovaných nálezov zdobených a nezdobených hrotov kopijí (Mapa 1, Tab. II).

4.1 Kopije s hladkým listom a hladkou tuľajkou (I)

Zdobené kopije s hladkým listom a hladkou tuľajkou patria medzi najjednoduchšie a snáď aj najstaršie exempláre na nami skúmanom území. Objavujú sa na sklonku staršej doby bronzovej v kultúrach, v ktorých vo veľkej miere prebiehala metalurgická výroba, na západnom Slovensku v maďarovskej kultúre a na východnom konci krajiny v otomanskej kultúre. A práve z týchto kultúr pochádzajú prvé hroty kopijí z nášho územia. Ide o kopije, ktoré majú hladkú tuľajku, na ktorú nasadá hladký list a prebieha ním až po špičku. V období konca staršej a na začiatku strednej doby bronzovej spĺňajú kopije pravdepodobne viac funkciu symbolu moci ako bojového nástroja na zlikvidovanie nepriateľa. Na túto skutočnosť indikuje ich malý výskyt a bohaté zdobenie.

Na západnom Slovensku reprezentujú túto skupinu kopijí lokality Bratislava (obr. 3:5), Nitriansky Hrádok (obr. 3:2) a Sučany (obr. 3:3). Na východnom Slovensku je to sídlisková lokalita Barca (obr. 3:4).

So zdobenými kopijami kategórie I sa stretávame aj v mladšej a neskorej dobe bronzovej, avšak výzdoba na nich nie je taká bohatá ako v prípade kopijí z konca staršej a začiatku strednej doby bronzovej. Najbohatšia výzdoba je prevedená na kopiji z Piešťan (obr.4:2). Svojou vykrojenou formou listu sa však hlási už do mladšieho úseku doby bronzovej. Ďalšími zdobenými kopijami, ktoré radíme do mladšieho úseku doby bronzovej sú Ovčiarisko (obr.3:1), Sološnica (obr.3:7), Kamenný Most (obr.4:1) a Liptovská Ondrašová (obr.3:6).

4.1.1 Kopije s vavrínovitou formou listu (I A)

S vavrínovitými zdobenými formami kopijí sa v našej skúmanej oblasti takmer nestretávajú. Jedinou kopijou tejto formy je hrot z Ovčiariska, ktorý má neobyčajne krátku tuľajku a dlhý list. Hrot bol s niekoľkými ďalšími bronzovými predmetmi (dve sekerky, nôž, čepeľ dýky) darovaný Drahohuzským v rokoch 1876 a 1883 Národnému múzeu

v Budapešti (HAMPEL, József, 1892, s. 110). V práci J. Hampela nie je žiadna zmienka o tom, že sa tieto predmety našli spoločne v jednom depote. Kopija má veľmi nezvyčajnú formu. Žiaľ, presný tvar listu a prípadná profilácia, kvôli silnému vyštrbeniu, nie je presne určiteľná. Predpokladaná forma mohla byť štíhla vavrínovitá. Extrémne krátka široká tuľajka je zdobená. Údaj o celkovej dĺžke kopije nemáme k dispozícii, ale na základe ilustrácie sa môžeme domnievať, že jej pôvodná dĺžka bola viac než 30 cm. L. Veliačik uvádza analógiu k tejto kopiji z Považskej Bystrice, ktorá merala 35,1cm (VELIAČIK, Ladislav, 1983, s. 43).

Kopija z depotu v Hulíne na Morave je tvarovo veľmi podobná hrotu z Ovčiariska (POSPÍŠIL, František 1920, s. 16, pozn. 15). Kopija z Hulína sa taktiež vyznačuje zdobením (avšak odlišným) na extrémne malej tuľajke. Hulínska kopija má hladkú tuľajku a profilovaný list. Profilácia listu nie je vylúčená ani u exempláru z Ovčiariska, ktorú však kvôli silnému vyštrbeniu nemožno určiť. Hrot z Ovčiariska je akosi obdobou kopijí typu Ullerslev a Kirke Sāby severského pôvodu (JACOB-FRIESEN, Gernot, 1967, s. 137-149). Tieto typy Ullerslev a Kirke Sāby sú výrazne rozšírené aj v Poľsku (GEDL, Marek, 2009, 62-64). Hulínsky depot a v ňom nájdená kopija je datovaná do neskorého mohylovej kultúry až včasných populnicových polí a kultúrne patrí lužickej kultúre (ŘÍHOVSKÝ, Jiří, 1996, s. 72). Kopija z Ovčiariska taktiež pochádza z oblasti rozšírenia lužickej kultúry a L. Veliačik ju datuje do stupňov BD až HA1 (VELIAČIK, Ladislav, 1983, s. 43).

4.1.2 Kopije s mandľovitou formou listu (I B)

Kopija z Barce pochádza zo sídliska otomanskej kultúry z vrstvy I, z ktorého pochádza aj honosná dýka s geometrickou výzdobou (OŽĎÁNI, Ondrej, 1983, s. 38). Tento exemplár kopije je bohato zdobený geometrickými motívmi na tuľajke. Výzdoba je tvorená šrafovanými trojuholníkmi ohraničenými z obidvoch strán horizontálnymi pásmi. Medzi dvoma radmi trojuholníkov sa nachádza voľný priestor, kde sa nachádzajú dierky na nity. Musíme žiaľ skonštatovať, že tento nález je v nedostatočnej miere vypublikovaný. Chýbajú nám presné nálezové okolnosti. Vieme však, že tento nález pochádza so sídliska. Obdobu nachádzame na západnom Slovensku v Bratislave (NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 96). Je takmer identický tvarom a dokonca aj výzdobou. V prípade Bratislavy ide o ojedinelý nález, ktorý M. Novotná datuje na začiatok strednej doby bronzovej a ako analógiu uvádza kopiju z hromadného nálezu zo sídliska maďarovskej kultúry z Nitrianskeho Hrádku (NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 96). Rovnako ako na náleze z Barce, tak aj na exemplári z Bratislavy nechýbajú dierky na nity. Kopija z Nitrianskeho Hrádku má rovnako trojuholníkovú výzdobu, avšak s tým rozdielom, že výzdoba v tvare trojuholníkov je v troch líniách. V Barci a v Bratislave sa vyskytuje iba v dvoch líniách. Hrot z Nitrianskeho Hrádku je veľmi dobre datovateľný do klasickej fázy maďarovskej kultúry na základe črepu práve z tejto fázy, ktorý sa nachádzal v depote spolu s piatimi sekerkami a z toho dvoma sekeromlatmi křtenovského typu (TOČÍK, Anton, 1981, s. 158).

Ďalšiu analógiu ku všetkým vyššie uvedeným trom nálezom kopijí nachádzame v exemplári kopije uloženej v múzeu v Miskolci (KOÓS, Judit, 1993, s. 5,6). Tento nález pochádza tiež z územia Slovenska a nachádzame o ňom zmienku už u L. Veliačika (VELIAČIK, Ladislav, 1983, 45). Ide o ojedinelý nález zo Sučian. Je na nej aplikovaná výzdoba v podobe šrafovaných trojuholníkov v dvoch radoch, ktoré delia pásy. Na tuľajke sa nachádzajú dierky na nity, ktoré majú štvorcový tvar so zaobleným rohmi, ako to vidíme aj pri exemplári z Bratislavy. Tvarom listu som ju zaradil do typu IB, avšak list osciluje medzi typmi IB a IE. Podobné archaické tvary listu môžeme sledovať už únětickej kultúre v Čechách a na Morave (MOUCHA, Václav, 2005, s. 68; ŘÍHOVSKÝ, Jíří, 1996, s. 11). J. Koós datuje kopiju do klasickej fázy strednej doby bronzovej a ako analógie uvádza Nitrriansky Hrádok a niekoľko lokalít z Maďarska (KOÓS, Judit, 1993, s. 9,10). Toto zaradenie je vysoko pravdepodobné, avšak archaickým tvarom a výzdobou môže byť táto kopija aj trochu staršia. Mohli by sme ju datovať na koniec staršej až do klasickej fázy strednej doby bronzovej.

Lokalita Sučany svojou polohou leží v oblasti rozšírenia lužickej kultúry. K určitému zaradeniu sučianskej kopije do tejto kultúry nám bráni jej datovanie a nálezové okolnosti. Ak by táto kopija patrila ľudu lužickej kultúry, tak by sme datovanie museli posunúť výlučne do strednej doby bronzovej, kedy sa táto kultúra prvýkrát objavuje a formuje (VELIAČIK, Ladislav, 1983, s. 26). Nemôžeme vylúčiť ani prípadný import tejto kopije do prostredia lužickej kultúry.

Tieto typy kopijí s hladkým listom a hladkou zdobenou tuľajkou prežívajú až do neskorej doby bronzovej. Svedectvom tohto tvrdenia je depot z Liptovskej Ondrašovej, v ktorom sa okrem kopije nachádzalo desať kusov bronzových nádob a predmet kosákovitého tvaru (FURMÁNEK, Václav, 1970, s. 451). Kopija už nie je zdobená šrafovanými trojuholníkmi, ale je zdobená piatimi zväzkami obvodových rýh, od ktorých vybiehajú nahor i nadol malé klinovité vrypy. V miestach nasadenia listu je tuľajka zdobená štyrmi krokvicovite usporiadanými ryhami. Kopije týchto tvarov a výzdoby južne od územia severného Slovenska už nenachádzame. Hromadný nález z Liptovskej Ondrašovej je datovaný do stupňov HB2 – HB3, s väčším dôrazom na stupeň HB2 a patrí do lužickej kultúry (FURMÁNEK, Václav, 1970, s. 464).

Do tejto skupiny (IB) zaraďujem ešte jeden hrot, najmenší z troch kopijí z depotu z Kamenného Mostu (obr. 4:1). Musíme však podotknúť, že má zvláštny široký list, ktorý osciluje medzi kosoštvorcovou a mandľovitou formou listu. Táto kopija sa vyznačuje jednoduchým zdobením na tuľajke pod listom. Výzdoba je rytá, usporiadaná do pásov. Je to rad jemných vyrytých obežných pásov, kombinovaných s cikcakovitými rytými líniami. Pre datovanie celého nálezu je dôležitá poškodená jednodielna ružicová spona. Ružicovou sponou a výskytom tordovaných nákrčníkov v depote M. Novotná datuje tento hromadný nález do stupňov HA-HB (NOVOTNÁ, Mária, 1957, s. 72).

Bohato zdobené kopije mandľovitej formy listu sú najviac rozšírené na prelome staršej až strednej doby bronzovej. V ďalšom vývoji strednej a mladšej doby bronzovej

vej sa s bohato zdobenými kopijami tohto typu takmer nestretávame. Výnimkou by bol azda hrot kopije zo Sološnice, Kamenného Mostu a už spomenutej kopije z Liptovskej Ondrašovej, datovanej však už do neskorej doby bronzovej. Nálezové okolnosti hrotu zo Sološnice sú nejasné a nateraz je nezvestná. Vieme iba toľko, že v spodnej partii je prevítaná a veľmi jemne ornamentovaná paralelnými radmi vrubov. Ostrie je slabo zoseknuté. Takto nález opísal a zadatoval na koniec strednej a začiatok mladšej doby bronzovej J. Skutil (SKUTIL, Josef, 1928, s. 93). On však kopiju nezobrazuje. Až J. Eisner si všimol u J. Hampela vyobrazenú kopiju, ktorá je veľmi podobná tej opísanej J. Skutilom (EISNER, Jan, 1933, s. 104; HAMPEL, József, 1896, CCXLIX:4). Pri tejto kopiji však nemôžeme vyvodzovať závery, keďže jej nálezové okolnosti sú nejasné a vyobrazenie nemusí patriť práve nálezu zo Sološnice.

Určiť funkciu zdobených kopijí z prelomu staršej a strednej doby bronzovej je problematické. Tieto kopije sa s veľkou pravdepodobnosťou nepoužívali ani na boj, ani na lov, ale slúžili ako prejav moci (insignia moci). Určovali postavenie jednotlivca v spoločnosti. Daný jedinec, ktorý vlastnil kopiju, ju však kedykoľvek mohol použiť v boji, pretože bola plne funkčnou zbraňou. Kopije z Barce, Nitrianskeho Hrádku, Sučian a z Bratislavy sú výnimočné svojou výzdobou a s veľkou pravdepodobnosťou nepatrili rádovému vojakovi z doby bronzovej.

Najbližšie analógie ku kopijam mandľovitej formy listu so zdobenou tuľajkou pochádzajú z Poľska a Česka. Obdobu výzdoby hrotu z Nitrianskeho Hrádku nachádzame v poľskom Źyrardówe³ a Szarleji⁴ (GEDL, Marek 2009, s. 25, Taf. 1:2,3). Výzdoba kopije zo Źyrardówa je veľmi podobná až identická kopiji v Nitrianskom Hrádku. Tiež je tu aplikovaná šrafovaná trojuholníková výzdoba v troch líniách rozdelených horizontálnymi pásmi. Tvar listu je však iný – vavrínovitý. M. Gedl takéto kopije s vavrínovitou formou a podobne zdobené kopije, ako v prípade Nitrianskeho Hrádku, zaraďuje do typu Źyrardów. List kopije zo Źyrardówa je trochu štíhlejší. Naopak, list kopije so Szareleja je viac obľejší. Obidve kopije M. Gedl začlenil do typu Źyrardów, ktoré podľa špecifickej ornamentiky a zozbieraných nálezov datoval do strednej etapy staršej doby bronzovej (GEDL, Marek, 2009, s. 26).

Geometrická výzdoba v podobe šrafovaných trojuholníkov je príznačná práve pre kopije z konca staršej a začiatku strednej doby bronzovej. Z Česka pochádza z depotu zo Šitboříc jedna kopija zdobená týmto motívom. Zvláštnosťou je jej výskyt v depote zo stupňa Plzeň-Jíkalka (KYTLICOVÁ, Oľga, 2007, s. 107). Ornament šrafovaných trojuholníkov je starý motív v oblasti od Karpatskej kotliny až do Francúzska a od Talianska až po severné územia Európy (JACOB-FRIESEN, 1967, s. 105). Zo Švajčiarska pochádzajú obdobne zdobené kopije z viacerých lokalít (Aesch, Arbon-Bleiche, Freien-

3) kopija z depotu

4) kopija z inhumáčného hrobu

bach, Luzern, Maladers Nidau, Uetendorf, Untervaz, Wynau) datované do BA2 až BB (TAROT, Joachim, 2000, s. 9). Z Nemecka na lokalite Elsdorf-Angelsdorf nájdená kopija je datovaná do skorej až strednej doby bronzovej (WEBER, Claus, 2001, s. 6, 7); z Poľska z lokalít Żyrardów a Szarlej sú kopije datované práve na základe ornamentiky do strednej fázy staršej doby bronzovej (GEDL, Marek, 2009, s. 25, 26).

4.1.3 Kopije s plameňovitou formou listu (I F)

Hrot kopije z Piešťan s vykrojeným ostrím a zdobenou voľnou tuľajkou môžeme bezpečne rámcovo datovať, na základe výzdoby a tvaru kopije, do mladšej až neskej doby bronzovej.

Geometrická výzdoba je usporiadaná do dvoch horizontálnych pásov, ktoré sú vymedzené troma zväzkami troj- a štvornásobných horizontálnych rýh. Každý pás sa prostredníctvom šiestich vertikálnych radov bodiek delí na šesť približne rovnakých políčok. V dolnej časti políčok nasadá na horizontálne ryhy šesť koncentrických polooblúčikov, zložených z troch paralelných rýh (OŽĎÁNI, Ondrej, 1992, s. 206). Na exemplári sa nenachádza výrazné vykrojenie.

Najbližšou tvarovou, nezdobenou analógiou je ojedinelý nález z Jakubova, ktorý má podobný pomer listu a tuľajky. Datovanie hrotu je určené do mladšej doby bronzovej. Ďalšou tvarovou, zdobenou analógiou je kopija z Nitry (Obr.4:7), ktorá sa líši od exempláru z Piešťan, skromnejšou výzdobou a profilovaným listom.

4.2 Kopije s profilovanou tuľajkou a hladkým listom (II)

Z územia Slovenska nemáme veľa kopijí, ktoré môžeme priradiť k tejto kategórii. Patria sem štyri kopije. Dve pochádzajú z ojedinelých nálezov z Devína (obr. 4:5) a Devínskej Novej Vsi (obr. 4:6) a jedna sa našla v depote v Lesnej (obr.4:4) popri dvoch ďalších exemplároch a štvrtá v hromadnom náleze v Trenčianskych Bohuslaviciach (obr.4:3) popri piatich ďalších exemplároch. Dva hroty majú plameňovitou formou listu. Kopija z Lesnej a Trenčianskych Bohuslavíc má typickú mandľovitú formou listu. Zdobené kopije s profilovanou tuľajkou a hladkým listom sa v inom prevedení listu v skúmanej oblasti nevyskytujú.

4.2.1 Kopije s mandľovitou formou listu (II B)

Z východnej časti skúmanej oblasti pochádza sporo zdobený hrot kopije z depotu z Lesnej. Výzdoba je vo forme jedného pásiku okolo celej tuľajky. Pod pásikom sa nachádza polkruhovitý vryp. V Budinský-Krička poklad z Lesnej na základe sprievodných nálezov datuje do neskej doby bronzovej až začiatku doby halštatskej (BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech, 1948, s. 17). Tvarom listu a prevedením rebrovanie listovitej časti tuľajky môžem datovať kopiju na koniec mladšej až neskej doby bronzovej.

Na západnom Slovensku sa našiel v depote v Trenčianskych Bohuslaviciach podobný, ale menší, hrot ako v Lesnom. Je zdobený jednoduchým obiehajúcim rebier-

kom a je datovaný podľa sprievodných nálezov do mladšej doby bronzovej (VELIAČIK, Ladislav, 1983, s. 44).

4.2.2 Kopije s plameňovitou formou listu (II F)

Hroty z Devína a Devínskej Novej Vsi sú takmer identické. Máme podozrenie, že ide o jeden a ten istý exemplár, uvádzaný v literatúre pod dvoma odlišnými názvami lokalít. Túto domnienku potvrdzuje fakt, že sú obidve kopije uložené v NHM vo Viedni. K nezhode nálezov prispievajú odlišné vyobrazenia: trojité rebrovanie na hrote z Devínskej Novej Vsi končí v hornej tretine tuľajky, pričom pri kopiji z Devína rebrovanie prebieha až po špičku hrotu. Výzdoba je takmer identická. Líši sa hustotou vodorovných pásov na spodku a vrchu voľne stojacej tuľajky. Nity na obidvoch kopijach sú na identickom mieste. Nemáme žiaľ k dispozícii metrické údaje týchto exemplárov, ktoré by nám pomohli vyriešiť túto otázku. Žiaľ nevieme posúdiť, či sú to dve rôzne kopije, alebo či ide o svojské vyobrazenie tej istej kopije dvoma autormi (JACOB-FRIESEN, Gernot, 1967, Taf. 187:7; NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 107, obr. 52).

Datovanie obidvoch exemplárov na základe rebrovanej a zdobenej tuľajky môžeme zaradiť do mladšej doby bronzovej iba s výhradami. Formou listu a rebrovaním sa hlásia do mladšej doby bronzovej. Výzdobný motív je však starým prvkom používaným predovšetkým v staršej dobe bronzovej.

4.3 Kopije s profilovaným listom a hladkou tuľajkou (III)

4.3.1 Kopije s plameňovitou formou listu (III F)

Do tejto skupiny a formy listu zaraďujem jeden exemplár kopije zo sídliskového kontextu pravdepodobne z Nitry⁵ (OŽDÁNI, Ondrej, 1983, s. 51, obr. 49) Hrot má slabo naznačenú plameňovitú formu a profiláciu listu. Tuľajka je na konci jednoducho zdobená horizontálnymi pásmi. Takéto tvary kopijí sa vyskytujú od konca strednej doby bronzovej až do neskorej doby bronzovej. Pozoruhodná je profilácia listu, ktorá je pri plameňovitých hrotoch neobvyklá. Pri týchto typoch sa skôr profilovali tuľajky ako listy. Vzhľadom na polohu lokality a nálezové okolnosti zaraďujeme časovo kopiju do mladšieho úseku mladšej doby bronzovej až neskorej doby bronzovej.

4.4 Kopije s profilovaným listom a profilovanou tuľajkou (IV)

4.4.1 Kopije s plameňovitou formou listu (IV F) – Kopija typu Vrbnica

Kopija tohto typu má výrazne vykrojené ostrie, profilovanú tuľajku a list. Profilácia listu, ktorá je zdobená pozdĺž celej jej dĺžky jemne vpuncovanými bodkami v sprievode cikcakovitého rytého vzoru, prebieha v súlade s vykrojeným ostrím. Na tuľajke v listovitej časti je aplikovaná trojitá profilácia v podobe rebier. Krajnú dve rebrá vychádzajú z tuľaj-

5) *Nepodarilo sa overiť miesto nálezu*

ky a stredné rebro je zasadené medzi ne. Odlišný motív sa uplatnil na tuľajke, ktorá je výzdobne delená dvoma zväzkami jemne rytých čiar, medzi ktorými sa uplatňujú vpichy v podobe bodiek. Takouto aplikáciou sa vytvárajú dve polia, v rámci ktorých sa uplatňujú dva rady zväzkov polkruhovitých, rytých oblúčikov.

Nález z Vrbnice má nepochybne kultový alebo mocenský charakter, ktorý reprezentoval prepychovú náčelnícku vrstvu obyvateľstva. Jej tvarové analógie nachádzame v oblasti rozšírenia čakanskej kultúry a vo východoslovenskom prostredí patrí pravdepodobne ku gávskej kultúre (VÍZDAL, Jaroslav, 1984, s. 669, 670). Svojou profiláciou listu aj tuľajky a výzdobou patrí medzi unikátne exempláre spomedzi všetkých kopijí. Na základe tvarových analógií môžeme kopiju typu Vrbnica zaradiť do mladšej doby bronzovej. Nie je vylúčené, že ide o kopiju, ktorá je mladšia, pochádzajúca až z neskorej doby bronzovej.

4.5 Kopije bližšie neurčiteľného tvaru (V)

Zaraďujem sem sedem do seba zasunutých kopijí z tenkého bronzového plechu z depotu z Plešivca. Jednotlivé hroty boli pri koncoch zdobené dvoma priečnymi radmi vbíjaných jamôk a opatrené dvoma protilaťnými otvormi o priemere 2 mm (PAULÍK, Jozef, 1965, s. 40). Perličkovitá výzdoba pri otvore pripomína ešte techniku strednej doby bronzovej. Pokiaľ ide o použitie predmetu, možno slúžil na spevnenie hrotu drevenej kopije. Nemožno však vylúčiť ani to, že spevňoval koniec drevenej rúčky kopije (proti tomu však hovorí príliš hrotitý tvar) (PAULÍK, Jozef, 1965, s. 63).

Či ide naozaj o spevnenie hrotu drevenej kopije je veľmi otázne. Ak áno, tak ide o špecifický druh kopije, ktorý nebol liaty v kadlube, ale bol pravdepodobne vytepávaný z plechu. Ak nie, tak pravdepodobne mohlo ísť o kónické závesky, o ktorých svedčia dva protilaťné otvory a uplatnená výzdoba. Z Lipovca pochádza štrnásť bronzových podobne zdobených predmetov s kruhovými otvormi, ktoré sú interpretované ako tutuli (NOVOTNÁ, Mária, 1968, s. 42). Po následnom zasunutí týchto tutulí by sme dostali predmet rovnakého tvaru ako v prípade Plešivca.

5 Záver

Zdobené kopije tvoria 11 % z celkového počtu kopijí. Prevažujú medzi nimi kopije s hladkým listom a hladkou tuľajkou. Objavujú sa v druhej polovici staršej doby bronzovej vo vyspelých kultúrach západného a východného Slovenska. Nachádzame ich na sídliskách maďarovskej a otomanskej kultúry. Väčšina kopijí v tomto období sa vyznačuje zdobením tuľajky šrafovanými trojuholníkmi.

V strednej dobe bronzovej sa so zdobenými kopijami nestretávame. Nález z Plešivca z tohto obdobia je veľmi sporný. Zdobené kopije v mladšej dobe bronzovej sa vyznačujú okrem odlišnej výzdoby aj profilovanou tuľajkou. Táto profilácia je pravdepodobne odrazom pokročilej doby a metalurgickej výroby. S bohato prevedenou archaicou výzdobou a profilovanou tuľajkou sa stretávame iba na západnom Slovensku (Bra-

tislava – Devín, Bratislava – Devínska Nová Ves). Nálezové okolnosti neumožňujú bližšie určiť datovanie týchto dvoch exemplárov. Výnimkou z východného Slovenska je unikátny exemplár z Vrbnice. Zdobený hrot s profilovaným listom i tuľajkou, ktorý sme označili ako typ Vrbnica, nemá obdobu svojou výzdobou.

V neskorej dobe bronzovej takmer úplne absentujú zdobené kopije. Kopija z Liptovskej Ondrašovej odráža typy kopijí zo staršej doby bronzovej. Od exemplárov staršej doby bronzovej sa odlišuje iným prevedením výzdoby a veľkosťou.

V celom európskom priestore prevláda zdobenie na jednoduchých kopijach bez akejkoľvek profilácie. V kategórii I je zdobenie charakteristické pre mandľovité a vavrínovité formy listu. Na Slovensku sa stretávame so zdobením aj na kopijach s plameňovitou formou listu. Menej časté je zdobenie v prípade kopijí, ktoré majú profilovaný list alebo tuľajku. Profilácia na kopijach mala pravdepodobne nielen funkčný, ale aj okrasný charakter, ktorý nebolo treba dopĺňať zdobením. V staršej dobe bronzovej boli bronzové kopije všeobecne ojedinelým a samozrejme o to hodnotnejším artiklom. Ich ojedinelosť a významnosť bola znásobená práve zdobením (hlavne šrafovanými trojuholníkmi). Bežnými výzdobnými motívmi používanými na ozdobenie kopijí boli v staršej dobe bronzovej šrafované trojuholníky a obežné jednoduché pásy rýh. Naopak v mladšej dobe bronzovej nebol kladený veľký dôraz na zdobenie. Tvarová variabilita bola oproti staršej dobe bronzovej rozšírená a časté profilácie, či rebrovanie na tuľajke a liste vytlačili okrásľovanie zdobením. Zdobené boli pravdepodobne iba exempláre, ktoré patrili elitnej vrstve spoločnosti. V priebehu mladšej doby bronzovej šrafované trojuholníky boli nahradené rôznymi krokvicovite usporiadanými ryhami, zväzkami rytých oblúčikov, koncentrickými krúžkami, cikcakovitými rytými líniami a klinovitými vrypami. Jednoduché rovné pásy paralelných rýh pretrvávali naďalej.

Na Slovensku sú známe exempláre kopijí zo sídliskových, hromadných a ojedinelých nálezov. Prekvapujúcim je absencia zdobených kopijí v hroboch. Do hrobov sa kopije dávali iba výnimočne a predovšetkým v mladšej dobe bronzovej. Toto tvrdenie je platné na celú stredoeurópsku oblasť. Tento jav nie je významný iba pre zdobené kopije. Takisto nezdobené exempláre sú zastúpené predovšetkým v depotoch a v ojedinelých nálezoch.

V predloženej štúdii som sa pokúsil vytvoriť typológiu kopijí na základe tvaru listu a profilácie kopijí s upriamením pozornosti na zdobené kopije. Pre chronologické zaradenie sú často potrebné práve nálezové okolnosti, respektíve sprievodné nálezy, bez ktorých sú kopije len ťažko bližšie časovo určiteľné. Záverom môžeme konštatovať, že kopije sú všeobecne problematické predmety skúmania, ktorých datovanie je obťažné a často sporné. Toto tvrdenie platí pre zdobené aj nezdobené kopije.

Katalóg⁶**Barca**

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** sídliskový nález (1); **d.** staršia doba bronzová, **e.** dýka (1); **f.** AÚ SAV, Nitra; **g.** HÁJEK, Ladislav, 1961, s. 70; OŽĎÁNI, Ondrej, 1983, s. 38, obr. 25.

Bratislava

a. neznáma; **b.** 1876; **c.** ojedinelý nález (1), **d.** koniec staršej až začiatok strednej doby bronzovej; **e.** žiadne; **f.** Ashmolean múzeum Oxford; **g.** NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 96, obr. 44.

Devín

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** ojedinelý nález (1); **d.** mladšia doba bronzová; **e.** žiadne; **f.** NHM Viedeň; **g.** JACOB-FRIESEN, Gernot, 1967, s. 386, Taf. 187:7.

Devínska Nová Ves

a. neznáma; **b.** 1939; **c.** ojedinelý nález (1); **d.** mladšia doba bronzová; **e.** žiadne; **f.** NHM Viedeň; **g.** NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 107, obr. 52.

Kamenný Most

a. Hegyfarok; **b.** 1932-1933; **c.** hromadný nález (3); **d.** záver mladšej doby bronzovej a prvý stupeň neskorej doby bronzovej; **e.** sekerka (3), ružicová spona (1), náramok (8), samostatná ružica (4), dláto (1), nákrčník (1), bronzovina; **f.** Múzeum Bojnice; **g.** NOVOTNÁ, Mária, 1957, s. 71,72, Tab. 1; 1970b, 99,100; VELIČÍK, Ladislav a Peter ROMSAUER, 1994, s. 76.

Lesné

a. Pri pašivku; **b.** 1941; **c.** hromadný nález (3); **d.** koniec mladšej až začiatok neskorej doby bronzová; **e.** sekerka (9); **f.** Zemplínske múzeum Michalovce; **g.** BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech, 1945-46, s. 263; 1948, s. 17; KUDLÁČEK, Jozef, 1954, s. 89, 90, 48, obr. 28; NOVOTNÁ, Mária, 1963, s. 49; 1970b, s. 103, Taf. XXXVI.

Liptovská Ondrašová

a. vrch Červienec, poloha Mútnik; **b.** 1967; **c.** hromadný nález (1); **d.** neskorá doba bronzová, lužická kultúra; **e.** bronzový kotol (1), bronzová tepaná miska (1), bronzová tepaná šálka (8), plochý bronzový predmet kosákovitého tvaru (1); **f.** Liptovské múzeum Ružomberok; **g.** FURMÁNEK, Václav, 1970, s. 454, 458, 459, obr. 11:4; 12.

Nitra⁷

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** sídliskový nález; **d.** neskorá doba bronzová; **e.** nezistené; **f.** neznáme; **g.** OŽĎÁNI, 1983, s. 51, obr. 49.

Nitriansky Hrádok

6) Číslo v zátvorke znamená počet kusov; *a.* poloha, *b.* rok získania nálezu, *c.* špecifikácia nálezu, *d.* datovanie; *e.* sprievodné nálezy, *f.* uloženie; *g.* literatúra.

7) Nálezovú situáciu sa nepodarilo overiť.

a. Zámeček; **b.** neznámy; **c.** hromadný nález v kolovej jame na sídlisku (1); **d.** koniec staršej až začiatok strednej doby bronzovej, klasická fáza maďarovskej kultúry; **e.** sekerka (5); **f.** AÚ SAV Nitra; **g.** TOČÍK, Anton, 1981, s. 158, Taf. LXVIII:17.

Ovčiarstvo

a. neznáma; **b.** 1876 alebo 1883; **c.** nálezové okolnosti neznáme, pravdepodobne hromadný nález; **d.** mladšia doba bronzová; **e.** sekerka (2), nôž (1), čepeľ dýky (1); **f.** MNM Budapešť; **g.** HAMPEL, József, 1886a, Taf. XXVII:2; 1886b, s. 90, Taf. XXVII; 1892, s. 111; NOVOTNÁ, Mária, 1970b, s. 110.

Piešťany

a. v časti Staré Piešťany – pri regulácii potoka Dubová; **b.** 30-te roky 20. storočia; **c.** ojedinelý nález (1); **d.** mladšia až neskorá doba bronzová; **e.** sekerka (3); **f.** súkromná zbierka; **g.** OŽĎÁNI, Ondrej, 1992, s. 205, obr.1:1.

Plešivec

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** časť hromadného nálezu (7); **d.** stredná doba bronzová; **e.** nezistené; **f.** Vlastivedné múzeum Rožňava; **g.** NOVOTNÁ, Mária, 1970a, s. 112; PAULÍK, Jozef, 1965, s. 40, tab. XIV: 5,7.

Sološnica

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** ojedinelý nález ? (1); **d.** mladšia doba bronzová; **e.** žiadne; **f.** nezistené⁸; **g.** EISNER, Jan, 1933, s. 104; HAMPEL, József, 1896, CCXLIX:4; SKUTIL, Josef, 1928, s. 93; VELIAČIK, Ladislav a Peter ROMSAUER, 1994, s. 176.

Sučany

a. neznáma; **b.** neznámy; **c.** ojedinelý nález (1); **d.** koniec staršej až začiatok strednej doby bronzovej; **e.** žiadne; **f.** Múzeum Miskolc; **g.** KOÓOS, Judit, 1993, s. 5-14; VELIAČIK, Ladislav, 1983, 45.

Trenčianske Bohuslavice

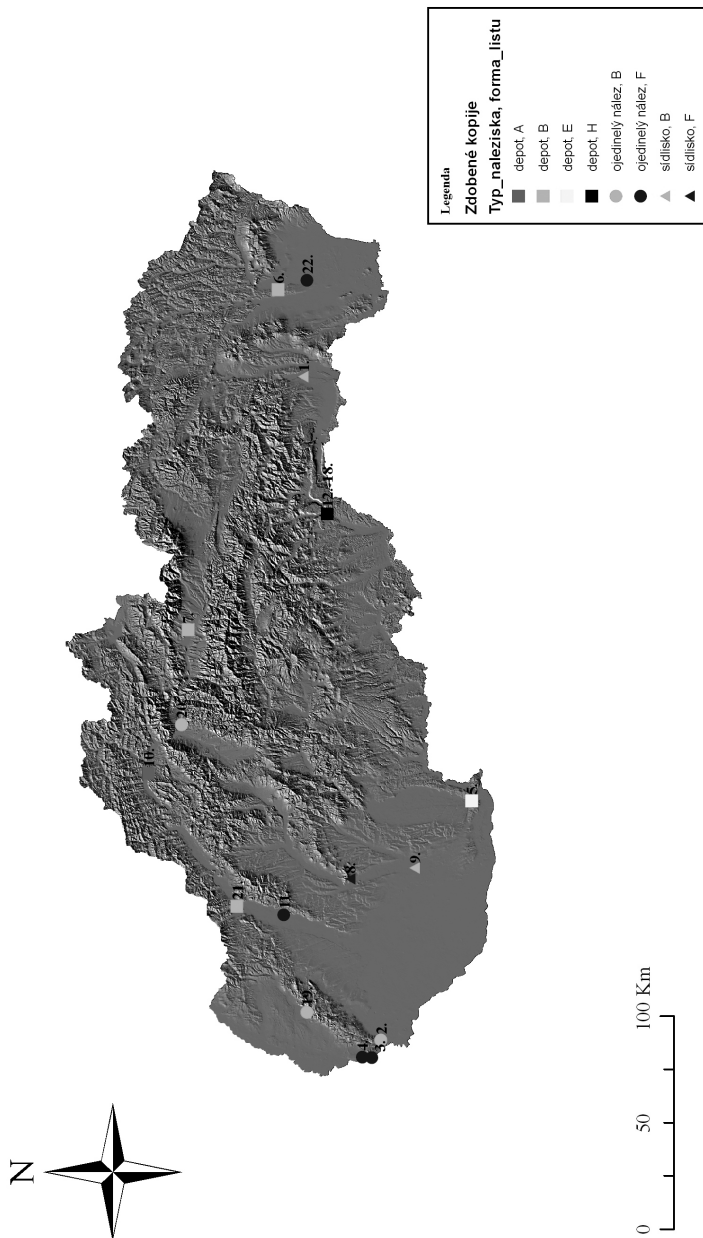
a. Turecko; **b.** 1904; **c.** hromadný nález (6); **d.** mladšia doba bronzová; **e.** kosák (7), nôž (4), dláto (2), sekerka (6), fragment čepele meča (7), jazykovitá rukoväť meča (1), kladivo (1), pinzeta (1), platnička (1), plechová kužielka (8), fragment ružicovej spony (1), ihlica (1), náramok (1) a ďalšie kusy bronzoviny; **f.** SNM Martin; **g.** NOVOTNÁ, Mária, 1970b, s. 120,121; PETRIKOVICH, Ján, 1904, s. 112-120; VELIAČIK, Ladislav, 1983, Taf. XL:2-5.

Vrbnica

a. dvor miestneho JRD; **b.** 1982; **c.** ojedinelý nález (1); **d.** starší úsek mladšej doby bronzovej, gávská kultúra; **e.** žiadne; **f.** Zemplínske múzeum Michalovce; **g.** GAČKOVÁ, Lýdia, 2004, s. 338, 401; VÍZDAL, Jaroslav, 1984, s. 669,670.

8) Bola v zbierke reálneho gymnázia v Bratislave

Rozšírenie zdobených kopijí na území Slovenska

Tab. 1. Náčrt t ypológie zdobených a nezdobených kopijí

Zdobené kopije	Forma listu	Variant	Podvariant, Typ
Katégorie			
I: hladká tulajka – hladký list	IA – vavrínovitá forma listu		
	IB – mandľovitá forma listu		
	IF – plameňovitá forma listu		
II: profilovaná tulajka – hladký list	IIB – mandľovitá forma listu		
	IIF – plameňovitá forma listu		
III: hladká tulajka – profilovaný list	IIIF – plameňovitá forma listu		
IV: profilovaná tulajka – profilovaný list	IVF – plameňovitá forma listu		Kopija t ypu Vrbnica
V: bližšie neurčiteľné kopije			
Nezdobené kopije			
I – hladká tulajka – hladký list	IA – vavrínovitá forma listu	Variant menších kopijí	Podvariant s krátkym štíhlym listom a extrémne dlhou tulajkou
		Variant väčších kopijí	Kopije t ypu Búhl
	IB – mandľovitá forma listu	Variant menších kopijí	Kopije t ypu Forchheim
		Variant väčších kopijí	Podvariant so štíhlym listom a dlhou tulajkou
			Podvariant so širším listom a krátkou tulajkou
	IC – trojuholníkovitá forma listu		
	ID – lopatkovitá forma listu		
	IF – plameňovitá forma listu	Variant s dlhou tulajkou	
		Variant s krátkou tulajkou	
	IH – kopije bližšie neurčiteľného tvaru		

II – proflovaná tuľajka – hladký list	IIA – vavrínovitá forma listu	Variant menších kopijí	Podvariant s krátkou tuľajkou
		Variant väčších kopijí	Podvariant so širokým listom
	IIIB – mandľovitá forma listu	Variant menších kopijí	
		Variant väčších kopijí	
	IIIC – trojuholníkovitá forma listu		
	IIIE – kosoštvorcová forma listu		
	IIIF – plameňovitá forma listu		
	IIIH – kopije bližšie neurčiteľného tvaru		
III – hladká tuľajka – proflovaný list	IIIA – vavrínovitá forma listu	Variant menších kopijí	Podvariant s úzkym štrihlym listom
		Variant väčších kopijí	Podvariant so širokým listom
	IIIB – mandľovitá forma listu		
	IIID – lopatkovitá forma listu		
	IIIF – plameňovitá forma listu	Variant menších kopijí	
		Variant väčších kopijí	
	IIIH – kopije bližšie neurčiteľného tvaru		
IV – proflovaná tuľajka – proflovaný list	IA – vavrínovitá forma listu		
	ID – lopatkovitá forma listu		
	IE – kosoštvorcová forma listu		Kopije typu Vyšná Hutka
	IF – plameňovitá forma listu		
V – bližšie neurčiteľné kopije			

Tab. 2. Nález y zdobených hrotov kopijí

P.č.	Lokalita	dí. h. (cm)	max. š. l. (cm)	dí. t. (cm)	pr. t. (cm)	dí. l. (cm)	v. h. (g)	Datovanie	tulaj.	list	základ. kateg.	forma listu	Ilust.
1.	Barca	12.9	-	-	2.4	-	-	staršia doba bronzová	h	h	I	B	Obr. 3:4
2.	Bratislava	-	-	-	-	-	-	koniec staršej až začiatok strednej doby bronzovej	h	h	I	B	Obr. 3:5
3.	Devín	-	-	-	-	-	-	mladšia doba bronzová	p	h	II	F	Obr. 4:5
4.	Devínska Nová Ves	-	-	-	-	-	-	mladšia doba bronzová	p	h	II	F	Obr. 4:6
5.	Kamenný Most	13.5	-	4.5	-	9	-	koniec mladšej až začiatok neskorej doby bronzovej	h	h	I	B	Obr. 4:1
6.	Lesné	15	-	-	-	-	-	koniec mladšej až začiatok neskorej doby bronzovej	p	h	II	B	Obr. 4:4
7.	Liptovská Ondrašová	25.1	5.3	7.5	2.9	17.6	-	neskorá doba bronzová	h	h	I	B	Obr. 3:6
8.	Nitra	21	-	-	-	-	-	mladšia až neskorá doba bronzová	h	p	III	F	Obr. 4:7
9.	Nitriansky Hrádok	17.9	4.8	-	2.2	-	-	koniec staršej až začiatok strednej doby bronzovej, klasická fáza maďarovej kultúry	h	h	I	B	Obr. 3:2
10.	Ovčiarско	-	-	-	-	-	-	mladšia doba bronzová	h	h	I	A	Obr. 3:1
11.	Piešťany	18.7	3.7	3.7	2.4	15	140	mladšia až neskorá doba bronzová	h	h	I	F	Obr. 4:2
12.	Piešivec	13 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
13.	Piešivec	14 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
14.	Piešivec	15 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
15.	Piešivec	16 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-

16.	Plešivec	17 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
17.	Plešivec	18 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
18.	Plešivec	19 až 14	-	-	1,8 až 2	-	-	stredná doba bronzová	h	-	V	-	-
19.	Sološnica	14	3.4	-	-	-	-	mladšia doba bronzová?	h	h	I	B	Obr. 3:7
20.	Sučany	17	-	-	2.4	-	-	koniec staršej až klasickej fázy strednej doby bronzovej	h	h	I	B	Obr. 3:3
21.	Trenčianske Bohuslavice	9.1	-	2.3	2.3	6.8	-	mladšia doba bronzová	p	h	II	B	Obr. 4:3
22.	Vrbnica	27.7	4.5	7	2.6	20.7	-	mladšia doba bronzová, starší úsek	p	p	IV	F	Obr. 4:8

Použité skratky:

dl. h. – dĺžka hrotu

dl. l. – dĺžka listu

dl. t. – dĺžka tulajky

ilust. – ilustrácia

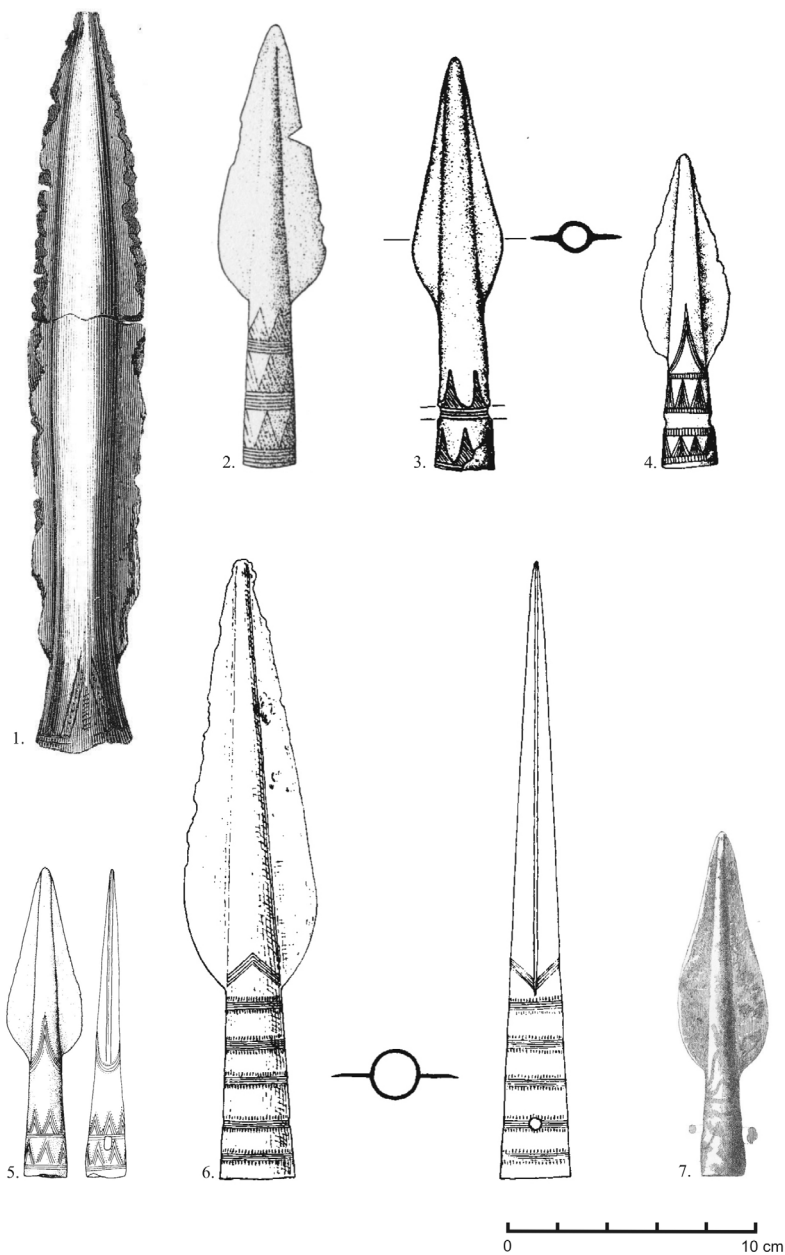
max. š. l. – maximálna šírka listu

pr. t. – priemer tulajky

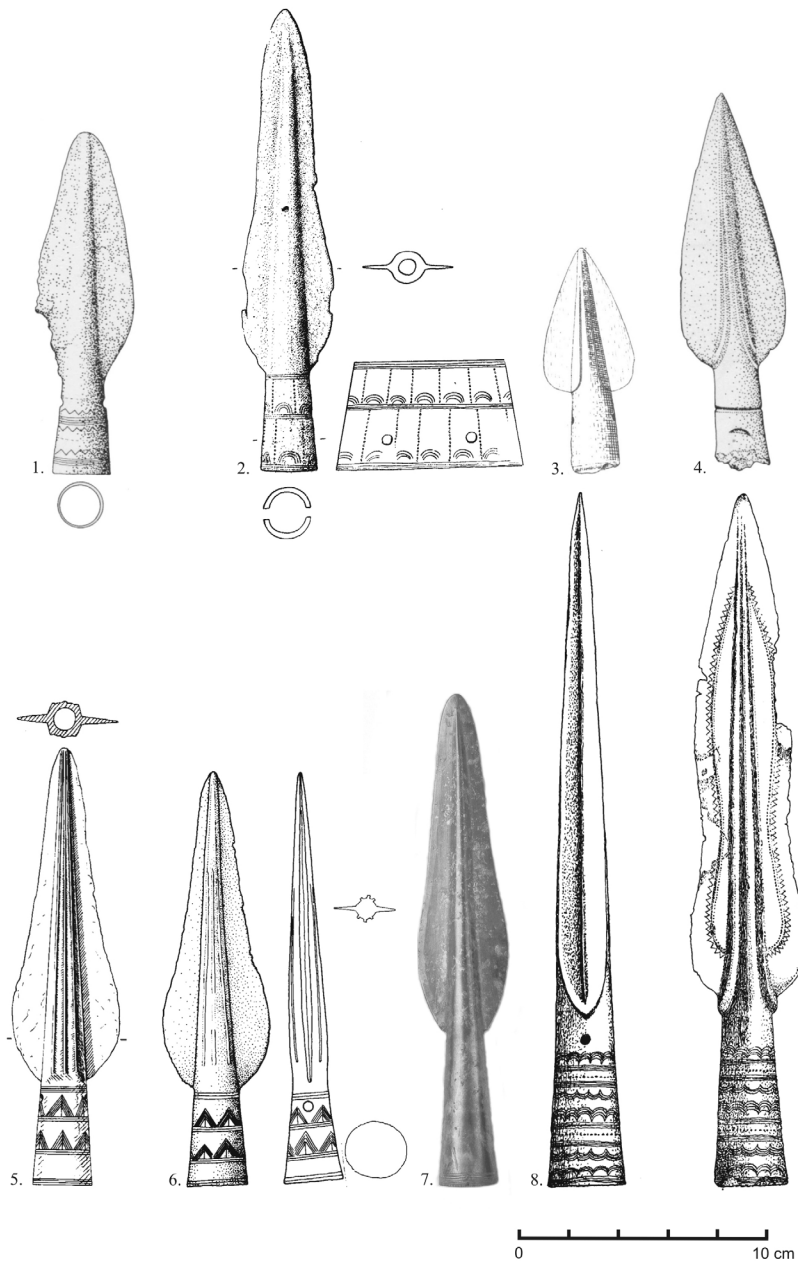
tulaj. – tulajka

v.h. – váha hrotu

základ. kateg. – základná kategória

Obr. 3. 1. Ovčiarisko (podľa HAMPEL, József, 1886a, Taf. XXVII:2), 2. Nitriansky Hrádok (podľa TOČÍK, Anton, 1981, s. 158, Taf. LXVIII:17), 3. Sučany (podľa KOÓS, Judit, 1993, s. 6, táb. 1:4), 4. Barca (podľa FURMÁNEK, Václav, VELIAČIK, Ladislav a Jozef VLADÁR, 1991, s. 63, obr. 3:32), 5. Bratislava (podľa NOVOTNÁ, Mária 1993, 96, obr. 44), 6. Liptovská Ondrašová (podľa FURMÁNEK, Václav, 1970, s. 459, obr. 12), 7. Sološnica (podľa HAMPEL, József, 1896, CCXLIX:4); 1,5 – bez mierky

Obr. 4. 1. Kamenný Most (podľa NOVOTNÁ, Mária, 1970b, Taf. 55, A:16), 2. Piešťany (podľa OŽDÁNI, Ondrej, 1992, 205, obr.1:1), 3. Trenčianske Bohuslavice (podľa VELIAČIK, Ladislav, 1983, Taf. XL:2), 4. Lesné (podľa NOVOTNÁ, Mária, 1970b, Taf. 54, A:1), 5. Devín (podľa JACOB-FRIESEN, Gernot, 1967, Taf. 187:7), 6. Devínska Nová Ves (podľa NOVOTNÁ, Mária, 1993, s. 107, obr. 52), 7. Nitra? (podľa OŽDÁNI, Ondrej, 1983, s. 51, obr. 49), 8. Vrbnica (podľa VÍZDAL, Jaroslav, 1984, s. 669, obr. 1); 5,6 – bez mierky

Literatúra

AVILA, Robert A. J. (1983): Bronzene Lanzen- und Pfeilspitzen der griechischen Spätbronzezeit. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

BADER, Tibor (2006): Lanzen spitzen – eine vernachlässigte Fundgattung, in: Kobaľ, Josip, ed., Bronzezeitliche Depotfunde – Problem der Interpretation, s. 247–272. Užhorod.

BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech (1945–46): Zprávy o terénnych výskumoch štátneho archeologického ústavu v Turčí. Sv. Martine, podniknutých v r. 1939–1945. Historica Slovaca III-IV: 260–267.

BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech (1948): Niekoľko príspevkov k súpisu pamiatok z doby bronzovej zo stredného a horného Pohronia. Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti 39: 11–18.

EISNER, Jan (1933): Slovensko v pravěku. Bratislava: Štátna tlačiareň v Prahe.

FOGEL, Jerzy (1979): Studia nad uzbrojeniem ludności kultury łużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły. Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza.

FURMÁNEK, Václav (1970): Hromadný nález bronzových předmětů v Liptovské Ondrašové. Slovenská Archeológia XVIII (2): 451–468.

FURMÁNEK, Václav, (1977): Pilinyer Kultur. Slovenská Archeológia XXV (2): 251–370.

GAČKOVÁ, Lýdia, (2004): Okres Michalovce, in: Gačková, Lýdia, ed., Archeologické dedičstvo Zemplína, Pravek až včasný stredovek, s. 261–426. Michalovce: Zemplínska spoločnosť.

GEDL, Marek (2009): Die Lanzen spitzen in Polen. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur.

HÁJEK, Ladislav (1961): Zur Relativen Chronologie des Äneolithikums und Bronzezeit in der Ostslowkei, in: Točík, Anton, ed., Kommission für das äneolithikum und die ältere Bronzezeit, s. 59–76, Nitra: Slovenská Akadémia Vied.

HAMPEL, József, (1886a): A bronzkor emlékei magyarhonban I. Budapest.

HAMPEL, József, (1886b): Tróuvailles de l'âge de bronze en Hongrie. Budapest.

HAMPEL, József, (1892): A bronzkor emlékei magyarhonban II. Budapest.

HAMPEL, József, (1896): A bronzkor emlékei magyarhonban III. Budapest.

JACOB-FRIESEN, Gernot (1967): Bronzezeitliche Lanzen spitzen Norddeutschlands und Skandinaviens. Hildesheim: Verlagsbuchhandlung August Lax.

KLEIN, Bohuš, MARSINA, Richard a Alexander RUTTKAY (1993): Vojenské dejiny Slovenska I. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky.

KOÓS, Judit (1993): Újabb őskori emlékek a Miskolci múzeumban. A Herman Ottó múzeum évkönyve XXX–XXXI: 5–14.

KRISTIANSEN, Kristian, (1999): The emergence of warrior aristocracies in later European prehistory and their long-term history, in: Carman, John a Anthony Harding, ed., Ancient warfare. Archeological Perspectives, s. 175–190. Sutton: Sutton Publishing.

KUDLÁČEK, Jozef (1954): Depot bronzových sekeriek z Lesného. Archeologické rozhledy VI: 48,89,90.

KYTLICOVÁ, Olga (2007): Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. Stuttgart: Franz Steiner Verlag Stuttgart.

MOUCHA, Václav (2005): Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

- NOVOTNÁ, Mária (1957): Poklad bronzov z dolného Pohronia. Študijné Zvesti AÚ SAV 2: 71–75.
- NOVOTNÁ, Mária (1963): K chronológii hromadných nálezov bronzov na východnom Slovensku. *Musaica III*: 47–72.
- NOVOTNÁ, Mária (1968): Praveké a ranohistorické pamiatky v štátnom kaštieli v Betliari. *Musaica VIII*: 37–57.
- NOVOTNÁ, Mária (1970a): Die Äxte und Beile in der Slowakei. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- NOVOTNÁ, Mária (1970b): Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Bratislava: Slovenská Akadémia Vied.
- NOVOTNÁ, Mária (1993): Doba bronzová, in: Štefanovičová, Tatiana, ed., Najstaršie dejiny Bratislavy, s. 80–115, Bratislava.
- NOVOTNÁ, Mária (2004): Militária lužickej kultúry na Slovensku, in: Popelnicová pole a doba halštatská, s. 393–412. České Budějovice: Jihočeské muzeum.
- OŽDÁNI, Ondrej (1983): Dávnoveké zbrane na Slovensku. Bratislava: Tatran 1983.
- OŽDÁNI, Ondrej (1992): Nálezy z doby bronzovej z Piešťan. *Slovenská Archeológia XL* (2): 205–211.
- OŽDÁNI, Ondrej, ZÁBOJNÍK, Jozef, NEVIZÁNSKY, Gabriel a Ivan KUZMA (1992): Militária – Konský postroj – Voz. Nitra.
- PAULÍK, Jozef (1963): K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. *Slovenská Archeológia XI* (2): 269–338.
- PAULÍK, Jozef (1965): Súpis medených a bronzových predmetov v okresnom vlastivednom múzeu v Rimavskej Sobote. *Študijné Zvesti AÚ SAV 15*: 33–118.
- PETRIKOVICH, Ján (1904): Bronzový nález v Bohuslaviciach. *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti IX*: 112–120.
- POSPÍŠIL, František, (1920): Hromadné nálezy bronzové (depôts) v Olomouci. *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*: 13–17.
- ŘÍHOVSKÝ, Jíří (1996): Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- SKUTIL, Josef, (1928): Niektoré ojedinelé bronzové predmety zo Slovenska. *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti XXII*: 92–94.
- TAROT, Joachim (2000): Die bronzezeitlichen Lanzenspitzen der Schweiz. Bonn: Habelt.
- TOČÍK, Anton (1981): Nitriansky Hrádok – Zámeček. Nitra: Slovenská Akadémia Vied.
- TOČÍK, Anton a Jozef PAULÍK (1960): Výskum mohyly v Čake. *Slovenská Archeológia VIII* (1): 59–106.
- VELIAČIK, Ladislav (1983): Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra: Slovenská Akadémia Vied.
- VELIAČIK, Ladislav a Peter ROMSAUER (1994): Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku. Nitra: Slovenská Akadémia Vied.
- VÍZDAL, Jaroslav (1984): Ojedinelý nález bronzovej kopije z Vrbnice, okr. Michalovce. *Archeologické rozhledy 36*: 669,670.
- WEBER (2001): Die bronzezeitlichen Lanzen- und Pfeilspitzen im Rheinland. *Bonner Jahrbücher, Band 201*: 1–51.